

УДК 343.85:343.359.3:343.57

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.16.40>

ПОПЕРЕДЖЕННЯ, ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ

Свинаренко Юрій Павлович,
викладач кафедри професійних
та спеціальних дисциплін
(Херсонський факультет
Одеського державного університету
внутрішніх справ, м. Херсон, Україна)

Андрусенко Олександр Анатолійович,
викладач кафедри професійних
та спеціальних дисциплін
(Херсонський факультет
Одеського державного університету
внутрішніх справ, м. Херсон, Україна)

Статтю присвячено комплексному науковому й прикладному завданню щодо вдосконалення діяльності оперативних підрозділів із попередження, виявлення та припинення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами.

Кількість злочинів, пов'язаних із контрабандою наркотичних засобів, останніми роками значно збільшилися, тому що вони набувають усе більш організованого й масштабного характеру, завдають значної шкоди інтересам суспільства і не мають, на жаль, тенденції до зниження.

Контрабанда як соціальне явище має багатовікову історію і за своєю суттю є діяльністю окремих осіб або груп, які незаконно ввозять або вивозять певні товари і цінності для отримання матеріальної вигоди або досягнення інших цілей. Попередження, виявлення та припинення контрабандного провезення наркотичних засобів сьогодні стало одним із найважливіших розділів боротьби з наркоманією.

Наголошується на важливості розроблення алгоритму взаємодії правоохоронних органів, міністерств і відомств інших держав при попередженні, виявленні й припиненні злочинів, скоєних організованими злочинними формуваннями у сфері незаконного обігу наркотиків із перевезенням через державний кордон.

Великого значення надається залученню негласного апарату шляхом надання доручень для виявлення організованих злочинних груп та з метою припинення контрабанди наркотичних засобів ще на стадіях підготовки або замаху.

Визначено та запропоновано напрями вдосконалення попередження, виявлення та припинення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами, у процесі застосування оперативно-розшукових заходів, проведення оперативно-тактичних операцій, використання оперативно-технічних засобів та службових собак.

Для підвищення рівня знань суспільства зі сфери негативного впливу на життя людини наркотиків та відповідальності за їх виробництво, перевезення, збут, вживання,

розкрадання, інформування населення про рівень злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів рекомендується взаємодіяти із засобами масової інформації.

Ключові слова: контрабанда наркотичних засобів, організована злочинна група, оперативно-розшукова профілактика, виявлення злочинів, етнічна злочинність, оперативно-розшукова тактика, контрольована поставка, оперативна закупка, припинення злочину.

OPERATIVE SUBDIVISIONS PREVENTION, DETECTION AND SUPPRESSION OF DRUG SMUGGLING COMMITTED BY ORGANIZED CRIMINAL GROUPS

Svynarenko Yurii Pavlovych,
Lecturer at the Department
of Professional and Special Disciplines
(Kherson Faculty of Odesa State
University of Internal Affairs,
Kherson, Ukraine)

Andrusenko Oleksandr Anatoliiovych,
Lecturer at the Department
of Professional and Special Disciplines
(Kherson Faculty of Odesa State
University of Internal Affairs,
Kherson, Ukraine)

The article deals with the comprehensive scientific and applied task to improve the operative subdivisions activity in preventing, detecting and suppressing drug smuggling committed by organized criminal groups.

Crimes connected with drug smuggling have been recently upsurged just because they are getting more organized and extended, damaging the society interests and, unluckily, not tending to decrease.

Smuggling as a social phenomenon has a long history and, by its essence, is some people or groups' activity exporting or importing illegally certain goods and valuables to obtain material profit or with other purposes. Prevention, detection and suppression of drug smuggling have been one of the most important tasks in the struggle with drug addiction.

The importance to elaborate the algorithm of cooperation of law enforcement agencies, ministries and departments of other countries in preventing, detecting and suppressing crimes committed by organized criminal groups in the sphere of illegal drug circulation across the state border is emphasized.

Great significance is given to the involvement of the secret apparatus to detect organized criminal groups to suppress drug smuggling on the stages of preparation or attempt.

The directions to improve prevention, detection and suppression of drug smuggling committed by organized criminal groups are determined and proposed: in the process of operative-search and operative-tactic activities and while using trained dogs.

It is recommended as well to cooperate with mass media to raise the level of knowledge in the society, in the sphere of negative drug influence on human life and responsibility for drug production, transportation, trafficking, use, theft; population awareness as to the level of criminality in the sphere of illegal drug circulation.

Key words: drug smuggling, organized criminal group, operative-search prevention, crime detection, ethnic criminality, operative-search tactics, controlled provision, operative purchase, crime suppression.

Постановка проблеми. Сьогодні проблема контрабанди наркотичних засобів, що вчиняється організованими злочинними групами (далі – ОЗГ), є однією з провідних не тільки всередині нашої держави, а й у світі. Україна є зручною транзитною країною між Азією та Європою і на її території працюють наркокартелі закордонних країн. Із розвитком новітніх технологій розвиваються шляхи розповсюдження наркотиків. Інтернет-сайти можуть реєструватися не тільки в нашій країні, а й за кордоном. Цим і зумовлюється проблема нашої держави, яка полягає в тому, що відсутній чіткий законодавчо врегульований механізм, який блокуватиме або обмежуватиме доступ до інтернет-ресурсів, де здійснюється розповсюдження наркотиків. Багато органів намагалися внести зміни до Закону України «Про телекомунікації» та розробляли інші нормативно-правові акти щодо боротьби з вищезазначеною проблемою, але вони були піддані жорсткій критиці й визнавались такими, що порушують права і свободи людини. Така ситуація «грає на руку» ОЗГ, що займаються «наркобізнесом», і вони вдало використовують прогалини законодавства з метою протидії слідству. Великий міжнародний попит на наркотичні засоби та наявність їх у значній кількості всередині нашої держави змушують ОЗГ вдаватися до хитрощів та здійснювати незаконне перевезення наркотиків через державний кордон. Український ринок збуту наркотиків, приваблює наркоторговців з усього світу, тому ОЗГ набувають міждержавного та міжнародного характеру.

Діяльність держави має бути спрямована на руйнацію економічного підґрунтя торгівлі наркотиками, але все ж таки присутній високий показник корумпованості державних та правоохоронних органів, через який тяжко викоринити досліджувану нами проблему контрабанди наркотичних засобів, що здійснюється ОЗГ.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичним підґрунтям стали праці таких українських і зарубіжних учених та практиків, як О.М. Бандурка, В.І. Василичук, О.М. Джужа, В.В. Коваленко, В.О. Коновалова, О.Є. Користін, В.В. Коряк, О.Н. Манжай, Е.О. Моїсеєва, Є.М. Моїсеєв, Д.Й. Никифорчук, М.І. Панов, М.М. Перепелиця, Л.П. Скалозуб, М.І. Скригонюк, В.Р. Сливенко, В.Я. Тацій, Н.Є. Філіпенко, І.Ф. Харабєрюш, Ю.С. Шемшученко, В.Ю. Шепітько.

Мета статті полягає в аналізі теоретичних і практичних положень та розробленні науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення діяльності оперативних підрозділів у попередженні, виявленні та припиненні контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються ОЗГ.

Виклад основного матеріалу. Організовані форми злочинності є складним явищем, чинником політичної й економічної нестабільності в суспільстві. ОЗГ транснаціонального та етнічного спрямування постійно модернізуються, змінюють свої види, виходять за межі національних кордонів однієї держави, набувають транскордонного і транснаціонального характеру. Нині в Україні можна говорити про наявність професійно організованих груп у сфері незаконного обігу наркотиків, їх зрощення з ешелонами влади та економікою, здійснення суттєвого контролю над суб'єктами господарювання. Організоване злочинне середовище інколи називають «п'ятою гілкою влади» в державі [1, с. 539].

О.В. Каліновський і В.В. Ремський визначають етнічну злочинність як сукупність злочинів, що вчиняються особами, об'єднаними за культурними та національними ознаками. Такі ознаки формуються в особі під час її народження та перебування в національній общині, зростання на відповідних традиціях та поняттях (духовні та психологічна реальність). Злочинні групи формуються за принципом національності чи народності з осіб, які проживають на певній території однієї чи декількох країн. До ознак етнічних груп необхідно віднести їх культуру, побут, віросповідання,

що об'єднує таку общину в діаспори. Таке об'єднання є національною стійкою формою спільноти, яка формується тільки за національним принципом. Виявлення таких груп має свою специфіку і труднощі, які зумовлюються круговою запорукою всіх членів щодо ненадання показань проти своїх [2, с. 314].

О.М. Джужа та Д.Й. Никифорчук вважають, що оперативно-розшукове попередження злочинів – це оперативно-розшукова діяльність уповноважених на це підрозділів, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють їх вчиненню, а також виявлення осіб, схильних до вчинення протиправних дій і справляння стосовно них профілактичного впливу [2, с. 618].

Оперативно-розшукова профілактика як форма оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) характеризується наявністю в кожному конкретному випадку мети, завдання, об'єктів, спрямованості і змісту (види й характер ОРД, що проводиться, підстави для цього, спосіб впливу на об'єкт, принципи здійснення тощо). Крім того, будучи складною категорією, вона містить й інші форми оперативно-розшукової діяльності, а саме: оперативне супроводження та оперативне забезпечення, якими послуговуються для оперативно-профілактичного впливу на територію обслуговування, об'єкти, лінію роботи або конкретну особу [3, с. 68].

Грунтуючись на аналізі практичної діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України та теоретичних основ ОРД, доцільно виділити такі напрями оперативно-розшукової профілактики:

- 1) усунення причин та запобігання створенню умов, які сприяють вчиненню злочинів (загальна профілактика);
- 2) виявлення осіб, від яких варто очікувати вчинення злочинів, із метою необхідного профілактичного впливу (індивідуальна профілактика);
- 3) запобігання злочинам [4, с. 202].

Профілактика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів дасть змогу знизити не тільки їх рівень, а й рівень смертності та хвороб населення, оптимізувати соціальну ситуацію в суспільстві, підвищити авторитет держави у світі. Саме тому держава зосереджує зусилля на профілактиці незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, покаранні осіб, винних у вчиненні таких злочинів, лікуванні та реабілітації наркоманів [5, с. 452].

На нашу думку, одним з основних напрямів у профілактиці контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються ОЗГ, є спільна діяльність Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Міністерства юстиції, Державного митного комітету, Державного комітету в справах охорони державного кордону України, Національної гвардії, Міністерства оборони як на державному, обласному, міському та районному рівні, так і з іноземними центральними апаратами. Ця взаємодія має бути спрямована на отримання та обмін інформацією, яка, на нашу думку, повинна завжди мати нормативне закріплення щодо виявлення ознак контрабанди наркотичних засобів, етнічних злочинних груп, нових способів приховування наркотиків та незаконного їх транспортування через кордон. Проведення профілактичних операцій («Допінг», «Мак», «Канал» тощо) та інформаційно-аналітичної роботи сприятиме якісному виконанню завдань щодо розшуку і затримання членів ОЗГ у межах не тільки національного законодавства, а й міжнародного. Не менш важливим є обмін досвідом вищезазначених органів та розроблення пропозицій щодо розв'язання проблем профілактики для недопущення вчинення згаданих злочинів ще на стадіях підготовки та замаху.

У межах своїх повноважень оперативні підрозділи для виявлення ознак злочину контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються ОЗГ, повинні використовувати негласний апарат, проводити оперативно-розшукові профілактичні заходи під час

ведення оперативно-розшукових справ як щодо ОЗГ, так і стосовно окремих осіб, які раніше притягувалися до кримінальної відповідальності та від яких можна чекати вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів.

Актуальним є питання взаємодії оперативних підрозділів із засобами масової інформації щодо протидії незаконного перевезення наркотиків через кордон. Така взаємодія полягає в підвищенні рівня знань громадськості щодо негативного впливу на життя людини наркотиків та відповідальності за незаконні дії з ними, у виступах представників відкритої наркополітики, в інформуванні населення про рівень злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів.

Виявлення оперативно-розшуковими підрозділами злочинів полягає у здійсненні ними діяльності у формі збирання інформації про кримінальні події, які мають латентний характер, а також діяння злочинів глибоко замасковані та зовнішньо можуть не мати кримінального вигляду [6, с. 19].

Л.П. Скалозуб, В.І. Василичук, інші науковці й сучасні практики зазначають, що припинення злочину – це визначена законодавством і нормативно-правовими актами комплексна діяльність оперативних підрозділів, органів досудового слідства, спрямована на встановлення наявності суспільно небезпечного діяння, збирання доказів вини особи, яка його вчинила, з метою притягнення її до кримінальної відповідальності [7, с. 92–93].

М.І. Скригонюк додає, що організація припинення охоплює і розслідування злочинів – процес, передбачений кримінально-процесуальним законом, що передбачає збирання доказів, різних фактичних даних, на підставі яких устанавлюється наявність суспільно небезпечного діяння, винуватість особи, яка вчинила це діяння та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [8, с. 224].

Виявлення ОЗГ, що вчиняє контрабанду наркотичних засобів, та припинення цієї діяльності здійснюється за допомогою оперативно-розшукових заходів, проведення оперативно-тактичних операцій, використання оперативно-технічних засобів та службових собак.

Заходи з виявлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес, складають єдиний пошуковий комплекс, охоплюючи території, що обслуговуються підрозділами Служби безпеки України та Державної фіскальної служби України. Найбільша ефективність досягається при проведенні пошукових заходів серед населення, що проживає і працює на території митного контролю, та населених пунктів біля кордону; в місцях концентрації осіб, які становлять оперативний інтерес (місця вживання наркотиків) і в місцях реалізації наркотичних засобів; у кримінальних групах осіб, які стоять на обліку як наркомени; серед осіб обвинувачених, притягнених до кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. Під час організації оперативного пошуку на митному переході, транспорті, який перетинає кордон, необхідно проводити організований збір інформації про осіб та факти, що вказують на контрабанду наркотиків [9, с. 147–148].

Використання контрольованої поставки та оперативної закупки правоохоронними органами у всьому світі для виявлення та припинення злочинів робить їх одними з найефективніших заходів із виявлення і документування контрабанди наркотиків, що вчиняються ОЗГ.

Згідно з п. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативні підрозділи мають право здійснювати контрольовану поставку та контрольовану й оперативну закупку товарів, предметів та речовин, зокрема заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь.

Контрольована поставка – операція, яка полягає в контролі та оперативному нагляді за переміщенням (увезенням до України, вивезенням за межі України чи переміщенням через територію України транзитом) товару з метою виявлення і фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України [2, с. 387].

Метою контрольованої поставки під час виявлення та припинення контрабанди наркотиків, що вчиняються ОЗГ, є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння груп, за які передбачена відповідальність відповідно до Кримінального кодексу України.

Завданнями контрольованої поставки є:

- документування протиправної діяльності та виявлення всіх осіб, причетних до незаконного обігу наркотиків;
- конфіскація за результатами контрольованої поставки наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів;
- визначення причин та умов вчинення наркозлочинів;
- виявлення джерел фінансування незаконних операцій із наркотиками та подальших шляхів «відмивання» (легалізації) отриманих кримінальних доходів;
- забезпечення доказів злочинної діяльності [10, с. 235].

О.М. Бандурка зазначає, що оперативна закупка – це вид оперативно-розшукової комбінації, що полягає в спонуканні особи, яка обґрунтовано підозрюється у вчиненні злочину, до укладення удаваної угоди, що охоплюється її умислом, із придбання в неї за плату предметів, заборонених або обмежених для обігу, а також речей, які є засобом, знаряддям або предметом вчинення злочину [11, с. 158]. Оперативна закупка здійснюватиметься з метою доведення незаконної діяльності ОЗГ у процесі реалізації наркотичних засобів, таємному перевезенні їх через державний кордон із пристосуванням для цього транспортних засобів тощо.

Завдяки оперативній закупці можна отримати фактичні дані про події, час, місце, спосіб підготовки або вчинення злочину, всіх співучасників, свідків, потерпілих, знаряддя вчинення злочину, місця зберігання доказів, засоби вчинення злочину та інші обставини, що підлягають доказуванню [12, с. 352].

Оперативно-розшукова тактика з виявлення контрабанди наркотичних засобів має унікальні можливості спостерігати й оцінювати кримінальні процеси розвитку організованої злочинної діяльності зсередини, отримувати спеціальну інформацію про організовану злочинну групу. Тільки за допомогою оперативно-розшукової діяльності можна відслідкувати виникнення злочинного задуму, визначити, в яких діяннях він може реалізовуватися, оцінити масштаби, характер і спрямування організованої злочинної діяльності [2, с. 968].

Оперативні підрозділи для запобігання контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються ОЗГ, провадять спецоперації «Канал», «Допінг», «Мак» та «Міжнародна контрольована поставка», остання із яких проводиться із залученням іноземних правоохоронних органів.

Операція «Канал» характеризується масштабністю (реалізується за участю підрозділів Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Державної міграційної служби України, Державної прикордонної служби України), адже під час операції відпрацьовуються великі території, транспортні комунікації, протяжні ділянки кордонів із метою виявлення, попередження, припинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, зокрема здійснюваних організованими злочинними групами з міжрегіональними і міжнаціональними зв'язками, що передбачають вилучення з незаконного обігу наркотичних засобів і затримання злочинців [6, с. 598].

На думку В. Шиканова, вказану операцію слід розуміти як комплекс дій слідчих підрозділів та органів досудового розслідування, які використовують спільні засоби з виявлення та документування злочинних дій, які необхідні для підтвердження злочину та використання таких результатів у кримінальних провадженнях [13, с. 21].

Одними з найпоширеніших операцій, що використовуються оперативними підрозділами, є «Допінг», «Мак», що спрямовані на перекриття каналів постачання наркотичних засобів у незаконний обіг. Проведення таких операцій сприяє виявленню учасників ОЗГ, що займаються виробництвом, перевезенням, збуванням, вживанням та навіть розкраданням наркотиків. Для результативного проведення цих операцій рекомендуємо залучати зацікавлені міністерства та відомства.

Порівняно новим підходом до покращення міжнародної взаємодії є провадження тактичної операції «Міжнародна контрольована поставка», за допомогою якої можна модернізувати процес розкриття членів ОЗГ, та документування діяльності.

Д.Й. Никифорчук, О.М. Стрілець та інші вчені зазначають, що в Типовій методиці для співпраці працівників правоохоронних органів держав-учасниць СНД із виявлення контрабанди наркотичних засобів як важливе вказується спільне проведення операції «Міжнародна контрольована поставка», де визначено основні етапи контрольованої поставки:

а) збір оперативної інформації про контрабанду наркотичних засобів та (або) проведення розшуково-пошукових заходів щодо виявлення фактів незаконного транспортування наркотичних засобів;

б) документування факту незаконного транспортування вказаних засобів, що передбачає проведення всього комплексу дій, пов'язаних з оглядом місця події, виявленням та фіксацією слідів злочинної діяльності, причетних до незаконного обігу осіб, оформленням відповідної документації процесуального значення;

в) реалізація заходів із забезпечення негласного контролю за переміщенням забороного вантажу та осіб, які його супроводжують на маршруті доставки до адресата;

г) затримання отримувача вантажу та викриття максимально повної кількості осіб, причетних до протиправної діяльності [2, с. 336; 6, с. 336].

Н.Є. Філіпенко зазначає, що з метою проведення спеціальних операцій і зашифрування негласних джерел оперативно-розшукової інформації щодо пошуку і виявлення наркотичних, сильноактивних і отруйних речовин необхідно використовувати службово-розшукових собак у пунктах переходу кордонів, на митницях, в аеропортах, на залізничних і річкових вокзалах, контрольно-пропускних пунктах; під час огляду приміщень і ділянок місцевості; під час огляду осіб, транспортних засобів, вантажів та інших об'єктів [14, с. 102, 106].

Застосування спеціальної техніки для виявлення контрабанди наркотиків є одним з ефективних інструментів для аналізу й розв'язання механізму подій, що відбуваються, обґрунтування можливості виникнення та перебігу окремих подій. Пошук і фіксація технічними засобами значущої інформації є важливою ланкою формування доказів у кримінальному провадженні [15, с. 125].

Висновки. Проблема контрабанди наркотичних засобів, що вчиняється ОЗГ, є актуальною і потребує подальшого вдосконалення способів попередження, виявлення та припинення зазначених злочинів. У процесі дослідження ми виокремили, що провідними напрямками оперативно-розшукової профілактики є ліквідація причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, виявлення осіб, які здатні на вчинення таких злочинів. Застосування в профілактиці негласного апарату, спільної діяльності міністерств і відомств як на національному, так і на міжнародному рівнях, співпраця

із засобами масової інформації сприятиме якісним та кількісним показникам щодо зниження вчинення вищезазначених злочинів.

У виявленні та припиненні контрабанди наркотичних засобів, що вчиняється ОЗГ, доцільним є застосування оперативно-розшукових заходів, проведення оперативно-тактичних операцій, використання оперативно-технічних засобів та службових собак.

Список використаних джерел:

1. Настільна книга слідчого. М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. 3-те вид., перероб. і допов. Київ : Вид. дім «ІнЮре», 2011. 736 с.
2. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред. : В.В. Коваленко, Є.М. Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. Київ : Атіка, 2010. Т. VI. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). 1128 с.
3. Користін О.Є. Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні : монографія. Київ : НАВС, 2009. 336 с.
4. Оперативно-розшукова діяльність : навчальний посібник / Е.О. Моїсєєва, О.М. Джужа, Д.Й. Никифорчук та ін.; за ред. проф. Е.О. Моїсєєва. Київ : КНУВС, 2008. 382 с.
5. Профілактика злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Джужа. Київ : Атіка, 2011. 720 с.
6. Теория оперативно-розыскной деятельности : учебник / под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова, А.Ю. Шумилова. Москва: ИНФРА, 2006. 832 с.
7. Словник термінів з оперативно-розшукової діяльності. Боротьба з економічною злочинністю : посібник / Скалзуб Л.П., Василичук В.І., Коряк В.В., Сливенко В.Р. та ін. Київ, 2010. 132 с.
8. Скригонюк М.І. Криміналістика : підручник. Київ : Атіка, 2005. 496 с.
9. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I : підручник. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.
10. Оперативно-розшукова діяльність : навчальний посібник / Є.М. Моїсєєв, О.М. Джужа, Д.Й. Никифорчук та ін. / За ред. проф. О.М. Джужа. Київ : Правова єдність, 2009. 310 с.
11. Оперативно-розшукова компаративістика : монографія / Бандурка О.М., Перепелиця М.М., Манжай О.Н. та ін.. Харків : Золота миля, 2013. 352 с.
12. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В.В. Коваленко, Є.М. Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. Київ : Атіка, 2007. Т. IV. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. 968 с.
13. Шиканов В.И. Информация к тактической операции «Атрибуция трупа». Иркутск : Право, 1975. 184 с.
14. Філіпенко Н.Є. Теоретичні основи використання службово-розшукових собак в оперативно-розшуковій діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. Спеціальний випуск*. Луганськ. ЛДУВС, 2008. № 1. Ч. 2. С. 101-111.
15. Харабєрюш І.Ф. Проблеми використання спеціальної техніки у доказуванні. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : збірник наукових праць*. Донецьк. ДЮІ ЛДУВС, 2011. № 2 (45). С. 125-133.